

Dragomir SANDO

OBITELJ I PROKREACIJA U PRAVOSLAVNOJ TEOLOGIJI*

Rezime

Položaj i uloga porodice u savremenom vremenu, kao i u istorijskoj dinamici podrazumava neophodno stalno vraćanje njenoj formuli: da je zajednica dvoje ljudi različitih polova koji se blagoslovom Božjim sjedinjuju u jedno duhovno biće ali i dalje čuvajući svoj identitet. Jedan od osnova načina života u porodičnoj zajednici je njena religijska utemeljenost. Bez te dimenzije teško je shvatiti smisao porodice i zato ne čudi što se u vremenima duhovnog siromaštva pa i bogoborstva smisao braka i njegova institucija dovodi često u pitanje.

Hrišćanski odnos prema braku utemeljen je u shvatanju da je brak božanskog karaktera, a ne slučajna veza suprotnih polova. Važnost, obaveza i snaga bračnog jedinstva moraju ostati celog života. Hrišćanski pristup braku ostvariv je samo uz iskrenu predanost Bogu, koja se uzvraća Božijom blagodaću, a ona je jedina bila, a i do danas ostala, sila i moć da zakon zameni ljubavlju, da nagonsku prirodu čoveka, sklonu lukavom padu, na istinski način obuzda i ublaži, oplemeni i privede drugim ciljevima: duševno-duhovnoj ljubavi prema bračnom drugu, hrišćanskom odgoju dece i unapređivanju morala i kulture braka.

U izboru, shvatanju i prihvatanju života u hrišćansko-pravoslavnom smislu postoje samo dva puta ili odabiranja - put čistote i čednosti u monaškom zavetu i put čednosti u sklopu porodice. U ovoj kao i u svakoj drugoj Svetoj Tajni, čovek unosi svoj porodični život u Crkvu, da bi ga uključio u crkveni način bivstvovanja kojim Crkva obesmrćuje ljudsku prirodu. Brak nije puki uzajamni odnos i puko poznanje koje ne ide dalje od prirodne ljubavne moći. Supružanski odnos i saznanje u Tajni braka postaje crkveni događaj koji se ostvaruje ne po prirodi, već kroz Crkvu. Ovdje je na delu dinamički preobražaj prirodnog polnog nagona u ličnom zajedničarenju na isti način na koji Crkva svagda tvori zajednicu kao blagodat, kao dar lične slobode i neponovljivosti.

Ključne reči: porodica, brak, duhovna zajednica, obrazovanje kroz porodicu, deca i njihov način vaspitanja.

* Predavanje održano na kolokviju *Ljudska prokreacija - stavovi i dileme* na Vrhbosanskoj katoličkoj teologiji 25. studenoga 2006. - *Napomena urednika.*

U savremenom vremenu dobija se utisak da sve podleže premeravanju i kritici. Prag između sakralnog i obesvećenog se dosta primakao i vreme naznačeno kao postmoderna ruši barijere pitanja autoriteta. Svet kao da je zamoren od hrišćanstva i etičkih principa koje nosi sa sobom su najčešći komentari pristalica takvog shatanja života. Stoga su nam tako prepoznatljive reči pravoslavnog teologa, prepodobnog Justina (Popovića) koji je jednom prilikom izrekao meru vremena rečima: “Ako ostane upamćen savremeni čovek u istoriji po bilo kom pitanju, biće što je izmislio bezbroj egzistencijalnih problema, a nije rešio nijedan.” Izraz *κρίσις* - krizis, podrazumeva sud, procenu vremena. Nije nikako slučajno što se pitanje porodice, porodičnog života stavlja u prvi plan jer se utemeljuje u najelementarniji princip života. Porodica kao životvorni sistem religioznog života nesumnjivo je najvažniji faktor u vaspitanju i budućnosti jednog naroda i civilizacije u celini. Porodica je “duhovni organizam”, izvor najdubljih životnih doživljaja kojima se hrani i krepí ceo ljudski život. U isto vreme porodica je i radna zajednica. I baš taj radni karakter porodice uticao je da su porodični život, porodična atmosfera i drugi faktori očvršćavali duše njenih članova. Još jaču vaspitnu kategoriju porodici je dalo i namenilo hrišćansko shvatanje i učenje same porodice. Ono je uzdiglo porodicu na stepen svetinje i shvatilo je kao “malu Crkvu, domaću Crkvu”, kako je naziva Sveti Apostol Pavle. Ili kao percepciju nebeske porodice u čijem odnosu participira zemaljska porodica. Početkom 19. veka, promenom porodičnog života koja je nastala usled napredovanja tehnike i rada i sve dužeg boravka roditelja van kuća, porodični život iz osnova je izmenjen. Od radne zajednice porodica je postala potrošačka. Ona je izgubila onaj smisao koji je bio izraz duboke savesnosti njenih članova, a sa ovim i svoju glavnu silu u vaspitanju društva. Današnja porodica predstavlja uglavnom samo socijalnu organizaciju i stoga ne začuđuje jedno vrlo oštro mišljenje pravoslavnog pedagoga Vasilija Zjenjkovskog kada tvrdi da mi živimo u vremenu bolesnog dualizma, nihilizma, bogoborstva i demonizma, a da je suptilnost porodičnog života prva na udaru.

Najvažnijim zadatkom religijskog vaspitanja u porodici prvenstveno se ističe traženje Boga i čežnja za Njim kao osnovom celokupnog našeg duhovnog života. Kao osnovni problem se identifikuje u neshvatanju da se naša duša po svojoj prirodi ne može nikada zadovoljiti samo onim što joj pruža čulni život. Ona teži Bogu; teži onome što je izvan ovoga sveta. Iz te težnje rada se postupno religiozna sfera u duši i svesti koju uglavnom čine tri grane: saznanje Boga, punoća izraza religioznih osećanja (molitva i učešće u bogoslužjenju) i razvijanje i formulisanje duhovnog života u nama. To su temelji religioznog shvatanja porodičnog života.

Sve ove tri grane sjedinjene su u stvarnom životu. Stvarni život obuhvata i saznanje o Bogu, koje dolazi do izražaja u molitvi i bogoslužjenju ali i praktičnom životu u zajednici koji stalno potvrđuje religijsku teoriju. Aktivnost duhovnog života pokazuju se u njegovom rađanju iz prirodnog samosaznanja. Bez bogoslužbene aktivnosti bi u stvarnom životu bio tek jednostran i besplodan intelektualni rad. Osim toga, bez religiozne aktivnosti ne bi se moglo govoriti ni o potčinjavanju religijske oblasti zakonu slobode, pošto se ona u prvom redu odnosi na duhovni život u nama, a ne na iskazivanje osećanja i saznanja.

Opšti zadatak religijskog vaspitanja sastoji se u pravilnom razvijanju duhovnih moći svih članova u porodici. Na njega se jednim delom može uticati i spolja. Religijsko vaspitanje se postiže slobodnom težnjom Bogu, i to je njegov glavni zadatak. Vaspitači van porodice mogu usled toga malo učiniti za religijsko vaspitanje i celostan život kakav je u Crkvi. Oni mogu suzbijati, potiskivati, ugnjetavati ono što sazreva u dubini porodičnih članova, ali ga ne mogu iskoreniti. Prema tome, život kroz porodicu i njegovo religijsko vaspitanje kao motiv postojanosti koji stremlji objektivnosti realnog života ali i onome transcendentnom.

U ranom detinjstvu najbolje sredstvo za religijsko vaspitanje je religijski život same porodice. Ako porodica živi takvim životom, najmlađim pripadnicima porodice nije potrebno naročito navikavanje na religijski život. Ono se uživljuje u religijske forme i ideje, nalazi u ličnosti Isusa Hrista potrebna objašnjenja za mnoge hrišćanske istine. Od kolikog su značaja za decu religijski oblici primljeni u porodici potvrđuju bezbrojna svedočanstva. Pored niza vrлина prepoznatljive su u Crkvi kao prvovažeće molitva roditelja sa decom, koja toliko osvaja da postaje pratilac celokupnog dečjeg života. Vaspitači su zato dužni ne samo da privikavaju decu na religijski život, već i da sami žive takvim životom. U poznijem detinjstvu, pak, kao osnovna crta dečjeg života javlja se sklonost i sposobnost za prilagodavanje svetu. Dete toga doba izlazi iz svoga unutrašnjeg života; teži da sazna svet i da mu se prilagodi. To je doba praktičnosti i realnosti, doba duhovnog opadanja. Zadatak vaspitanja u tom dobu mora se svoditi na ono što je ranije naučeno na duhovnom polju života. To je vreme kada se deca udaljuju od porodice. Nova sredina pruža im više izgleda da zadovolji njihovu težnju za osamostaljivanjem, pa ona stoje pred alternativom: porodica ili spoljnja sredina. Da bi održali decu u porodičnom jedinstvu, roditelji treba da približe svoj život sredini u kojoj bi deca želela da žive. Osim toga, oni treba da predočavaju deci i porodične teškoće i brige, a uključivati ih srazmerno njihovoj prirodi u aktivan rad porodice.

Dete treba da preživi svu duhovnu realnost i značaj svoje veze sa porodicom. Bez prinude spolja, tek takvim životom duhovna veza sa porodicom postaje realna sila u njima. Oni treba da imaju punu slobodu u svemu što rade ali i nadzor svojih roditelja. Nešto kasnije, u doba polnog sazrevanja počinje da opada interes dece ka spoljašnjem svetu. Deca se vraćaju svome unutrašnjem životu i traže rasvetljavanje haotičnog stanja svoje duše. Da bi mogli izgladiti neravnine na putu realnosti, ona traže pomoć od vaspitača koji prvenstveno podrazumeva roditelja. Ako se dete slobodno povraća na pravi put naročito posle adolescentnog perioda, koji može biti raznovrstan kod dece, ono će uspeli da svoj život oblagorodi i uzdigne nad običnim životom. Religijsko vaspitanje u ovo doba dečjeg uzrasta odvija se u vanškolskoj sredini, a uloga porodice je od ogromnog značaja za njegovo izvođenje. Pri posmatranju dece moglo bi se reći da sva deca podjednako nisu sposobna za religijski život. Velikom broju dece nedostaje podloga da osete radost molitve, jer njihovu dušu ne ispunjava Bog. Pri rešavanju “problema svakoga” treba imati u vidu raznovrnost religijskih tipova. Mi ne poznajemo skriveni proces dečje duše za religijske doživljaje, ali možemo pretpostaviti da i tu osobitosti igraju važnu ulogu. Intuicija smisla svojstvena je svakom detetu. Ona je u suštini ljudskog bića. Iako seme religioznog života napreduje, uzrok se ne sme tražiti u religioznom bogatstvu ili siromaštvu, već u opštoj duhovnoj strukturi čoveka. Prema tome, “problem svakoga”, problem je individualizacije našega vaspitnog približavanja porodičnog života prema najmladima. Nesposobnost i neuspesi na tom planu ne proističu iz prirode deteta, već iz našeg zapostavljanja njegovih ličnih sposobnosti.

Porodica je duhovni organizam koji čuva u sebi ogromno bogatstvo religijskih sila i služi kao glavno sredstvo za vaspitanje. Religijsko vaspitanje dece nije nešto što može biti i ne biti. Svako vreme je krajnje da se uvidi da religijsko vaspitanje zadire u srž ličnosti deteta, u njegov duhovni život. Zato je deci neophodno potrebna pomoć za njihovo religiozno vaspitanje, potrebna im je prvenstveno pomoć porodice. Ali porodica može vaspitati decu u religioznom duhu samo ako ona sama vlada onom religioznom silom koja joj je data u tajni braka. Problem religioznog vaspitanja u porodici, prema tome, problem je povratka same porodice njenoj religioznoj osnovi. To je problem usvajanja blagodatnih sila koje su date porodici Svetom Tajnom braka.

Hrišćanski život jeste put ka spasenju, na kome se, kako kaže sam Gospod: “Carstvo Božje sa naporom uzima i zadobijaju ga isključivo podvižnici” (Mt. 11, 12). To znači da ga zadobijaju samo oni koji, krećući se pod “dobrom borbom vere” (I Tim. 6, 12), napreduju ka Hristu Bogo-

čovjeku, žrtvujući lažne životne slasti, ali i iskušenja svoje palosti, ogehovljenosti i smrtnosti, u borbu za večni život, svetost i besmrtnost u Hristu.

Hrišćanski odnos prema braku utemeljen je u shvatanju da je brak božanskog karaktera, a ne slučajna veza suprotnih polova. "Zar niste nikada čitali da ih je Tvorac od početka stvorio kao muško i žensko... Što je dakle Bog spojio, čovek neka ne rastavlja" (Mt. 19, 4-7). Važnost, obaveza i snaga bračnog jedinstva moraju ostati celog života, pa se stoga i razvod braka smatrao grehom brakolomstva. Hrišćanski pristup braku ostvariv je samo uz iskrenu predanost Bogu, koja se uzvraća Božijom blagodaću, a ona je jedina bila, a i do danas ostala, sila i moć da zakon greha zameni ljubavlju, da nagonsku prirodu čoveka, sklonu lukavom padu, poligamiji, brakolomstvu, a ne svetosti bračnog života, na neki način obuzda, a seksualni nagon, sličan životinjskom osećaju za razmnožavanjem, ublaži, oplemeni i privede drugim ciljevima: duševno-duhovnoj ljubavi prema bračnom drugu, hrišćanskom odgoju dece i unapređivanju morala i kulture braka. Sve ovo je jasno i lepo iskazano u Poslasticama Svetoga Apostola Pavla koje su bitno doprinele onim istinama o braku i porodici koje je prvi put izgovorio Gospod Isus Hristos zasvedočenih u Jevandelju. Budućnosti bračnih supružnika i ograda od raznih grehova najlepše su upravo iskazani u poslasticama Korinćanima u sedmoj glavi, Galatima petoj, Rimljanima prvoj, dvadeset šestoj, dvadeset sedmoj i Jevrejima u trinaestoj glavi.

Bračni odnos čoveka i žene niti poriče niti obezvređuje svoje biološko poreklo i ispunjenje, već samo odbija da se svede na jedinstvo unutar zasebnih bioloških ipostasi, osuđenih na razdvajanje. Bračni odnos teži jedinstvu koje bračnim ličnostima daje bitije i učešće u eshatološkoj punoći prirode. Brak na crkveni način uipostasuje polnu ljubav i ljudsko telo, preobražavajući fizički odnos u ljubavno i slobodno jedinstvo ličnosti, kroz njihov odnos sa Hristom u Evharistiji. Principijelnost razlike antinomije u shvatanju braka ne podrazumeva isključivost zakonskih normi nad ljubavlju niti njihovu konfrontaciju, nego prožimanje jednoga sa drugim.

Nema ničega čestitijega od ikonomije braka, a ona se ogleda prvenstveno u osećaju nežnosti koja se oblagorodava i ispunjava, pa tako supružnici ne samo da su ispunjeni jedno drugim nego i žive jedno drugim. Tada nestaje osećaj samostalnosti, izdvojenosti i pripadanja samo sebi. Supružnici više ne žele čak ni da su daleko jedno od drugoga, jer svaki vremenski i geografski raspon postaje tužan, pomalo bolan, narušava i ugrožava ta suptilna osećanja nežnosti. Taj osećaj nežne ljubavi je slika prve Hristove Crkve, čija toplina se više ne može skrivati - ona se širi i prema drugim ljudima. Ta nežnost i briga muža i žene spontano ih pod-

strekava da i oni stvaraju druge ljude slične sebi. Na taj način i tim preobražajem porodice stvara se otpor prema naletima spoljnog negativnog uticaja.

Svetom Tajnom braka Crkva polnoj ljubavi daruje njenu punu meru, oslobađa ljubavnu moć u čoveku od njene potčinjenosti prirodnoj nužnosti i projavljuje u sjedinjenju čoveka i žene ikonu Crkve kao dar istinskog života.

U izboru, shvatanju i prihvatanju života u hrišćansko-pravoslavnom smislu postoje samo dva puta ili odabiranja - put čistote i čednosti u monaškom zavetu i put čednosti u sklopu porodice. U ovoj kao i u svakoj drugoj Svetoj Tajni, čovek unosi svoj porodični život u Crkvu, da bi ga uključio u crkveni način bivstvovanja kojim Crkva obesmrćuje ljudsku prirodu. Brak nije puki uzajamni odnos i puko poznanje koje ne ide dalje od prirodne ljubavne moći. Supružanski odnos i saznanje u Tajni braka postaje crkveni događaj koji se ostvaruje ne po prirodi, već kroz Crkvu. Ovde je na delu dinamički preobražaj prirodnog polnog nagona u ličnom zajedničarenju na isti način na koji Crkva svagda tvori zajednicu kao blagodat, kao dar lične slobode i neponovljivosti.¹ Van porodice Crkva upozorava, ne sme niti može biti polnoga života; a ako ga je bilo, on se mora sagoreti i sažeti. Svaki vanbračni polni život može prividno, i samo privremeno, da zadovolji, ali uvek je na putevima strasti i putevima greha. Stoga je vanbračni polni život čista pobeda nagona na štetu duhovnosti, a za račun onih radosti i stvaralačke životinjske snage koje proističu iz takvih doživljaja. Ista su svedočenja socijalnih saznanja, svedočenja kategoričkog saznanja moralnog i religijskog iskustva. U nedostatku istinske ljubavi, za koju smo uvek isto vezani, teško je predvideti sa sigurnošću šta bi nova saznanja uz obilovanje novih analiza i novih usmeravanja, kao i upućivanja na njegove već ranije date smernice, mogla doneti. Laži su na prvom mestu, samim tim i neosnovani razlozi za izvrtanje istina o raznim teškoćama u braku, traženja na taj način adamovske opravdanosti greha i izlazak iz okvira bračne slivenosti.

U savremenim bračnim odnosima može se čuti da su poteškoće u zajedničkom životu izazvane materijalnim poteškoćama, ili bolešću nekoga od supružnika, ili nekim još sporednijim razlogom, pa se ističe da su to osnovni razlozi skrnavljenja porodične harmonije. To, razume se samo po sebi, niti može niti sme biti opravdano. Čvrsta i zdrava porodica podnosi sva iskušenja kao jedinstvena celina. Muž, žena i deca u "normalnim" prilikama odišu jednodušnošću, koja upravo treba da dođe do izražaja u

¹ Hristo JANARAS, *Pravoslavni brak i porodica*, Svetigora - Cetinje, 2000., str. 98.

momentima iskušenja; iskušenje je povod da se porodica oseti i doživi kao još jača i jedinstvenija celina. Svi zajedno nose težinu porodičnog krsta, a uzajamna povezanost, ma koliko zagorčavana od spoljnjih nedaća, najlakše i najsigurnije prevazilazi teškoće, izazove i iskušenja, i to upravo tim najzdravijim odnosom prema svetom zajedništvu.

Način na koji se u braku ostvaruje to bitijno jedinstvo ljudske prirode jeste tajna koja ostaje nepristupna bilo kakvom objektivnom psihološkom ili sociološkom saznanju, pošto priroda kao takva nije kadra da sebe bitijno objedinjuje, budući da su individualna bića osuđena na razdvajanje.

Još jedan momenat je vidno naglašen od strane Crkve. U samoj nameri svijanja porodičnog gnezda, na žalost, naročito u novije vreme, vreme materijalnih interesa, može se desiti da brak bude sklopljen iz "računa" ili, kako se to još jasnije narodnim jezikom kaže - interesa. Zato se i skreće pažnja sveštenicima da se prilikom predbračnih ispita, a i na samom venčanju pred kumovima i svatovima, mladenci ponovo upitaju, da ne ulaze iz nekog koristoljublja ili primoranosti u bračnu svezu. Naglašavano je u učenjima Crkve da brak nije samo institucija socijalnog utemeljenja, nego je radi svog davnog narećenja i zadatka sveta ustanova. Jedinstvo čoveka i žene u crkvenom braku ima svoje izvorište u Telu Hristovom, u odnosu između tela i glave (Ef. 5, 23); brak je sastav Tela i jedinstvo života svih Njegovih udova. To znači da ovo jedinstvo u osnovi jeste blagodat, dar lične slobode i ljubavi, koji se objedinjuje u Hristu. Zato svako nakaradno shvatanje i sklapanje braka iz računice vodi redovno na stranputicu i u neverstvo supružnika. Vernost, upravo zato, postaje velika snaga koja jača porodični život i odnose, ali se ne može hraniti samo jednim odnosom ili jedino osećanjem dužnosti. Čak ni vernost nije istovremeno osnova za trajnost braka. Greh se ne ukida automatski niti magijski, već se može preobraziti u odnos slobode i ljubavi isključivo kroz pokajanje. Požuda dolazi sa mešanjem odsustva svesti i pohlepe za polni nagon.

Tamo gde je svest odsutna, nema moralnog procenjivanja. Pre greha i zakona koji ga otkriva, ljudi su bili "odeveni" u svoju nagotu i nisu se stideli, a potom su se odenuli u stid, postajući svesni pada. Nagoni su prestali da vrebaju pred vratima i našli su se u osvetljenom polju svesti. Svi oslonci uspešnog braka leže i nalaze se u živoj supružanskoj ljubavi. Zato je među Deset najvećih zapovesti i uvrštena zapovest o zabrani preljube; savršenost te iste zapovesti upućuje nam se kroz usta Gospoda Isusa Hrista: "...A ja vam kažem ko i sa pomišlju svojom tako razmišlja, već je učinio greh" (Mt. 5, 28). Prestupom ove zapovesti porodični život je razbijen, mada ga muž i žena mogu čuvati, ali samo kao ljusku od jajeta i to

ponekad samo radi dece i neke druge nužnosti. Ali tada biva da je porodični plamen splasnuo i neće imati one neophodne topline, jer će nedostajati ono što u najvećoj meri treba celoj porodici, posebno deci; odnosi u porodici postaju sve hladniji, prazniji i mučniji. Deca u tom slučaju najviše pate, jer im nedostaju maksimalna roditeljska ljubav i toplina, koju sa pravom očekuju od njih. To dovodi do istinske nesreće, preteći raznim vrstama izvitoperenosti kako kod samih supružnika, tako i kod dece.

Brak treba biti sklopljen sa izvesnom naklonošću supružnika jednog prema drugome, u samom početku, pa i u njegovom planiranju. Uzajamna naklonost treba da se potvrdi naročito u poteškoćama koje se po neminovnosti isprečavaju; tada brak mora posebno biti u jedinomisliju, praštanju i trpeljivosti. Nije, međutim, redak slučaj da su se dvoje supružnika “uzeli” upravo iz velike zaljubljenosti, da su imali vremena čak i da dobro upoznaju jedno drugo, da su slobodni od svake sile straha ili obmane, pa čak i objektivnog saznanja o značaju i svetinji braka; jedno vreme proveli su u bračnoj harmoniji; postojali su, dakle, svi uslovi za normalan i osmišljen bračni život, ali brak je, ipak, došao u krizu, njegov oganj je počeo da splašnjava, a time je počela da se gasi buktinja zaljubljenosti. Zdravo mišljenje u Crkvi otkriva da je takav brak poreklom i pojavom bio zasnovan na seksualnim osnovama, a zaljubljenost koja se ispoljavala bila je i ostala samo “maslinov listić”, trunka nade, koja, doduše, može, ali vrlo retko, vratiti instituciju svojoj prvobitnoj nameni. Takva zaljubljenost je nazvana fiziološkom, jer je na nižem stadijumu poimanja zajedničkog, a posebno bračnog života. Nekada su se mladi uzimali i venčavali najčešće bez svoga pitanja i saglasnosti; roditelji su ostvarivali bračne zajednice svoje dece bez njihovog prethodnog upoznavanja i usaglašavanja. Takve bračne zajednice nisu bile zasićene “slobodom” ljubavi, ali su atmosfera i prilike bili duhovni, možda i suroviji, ali moralniji; i tada su značaj i smisao svetinje braka, razume se i sa njegovim eventualnim teškoćama, obe strane prihvatale kao ozbiljnu i stvarnu zajednicu i na toj realnoj osnovi čuvali su bračnu čistotu.

Istinska čistota, ako je odlučena putem bračnog saveza, može se doći jedino u čistoti porodičnog života. U mladim godinama polnost uzburkava i uznemirava dušu, čas izvlaćeće u prvi plan nagone i pobude, oštrom i velikom snagom, čas ih okrećući izdvojenom putu dostojanstva i svetosti. Ova neustrojenost, izražena u mladalačkim godinama, najčešće je neuravnotežena, a ponekad stoji u protivrečnosti kolebljivog mladog ljudskog bića, pa posebno može biti opasna, čak i mučna. Ali najvažnije saznanje jeste da postoji put čistote. Još je važno znati da su “gresi mladosti” popravljivi ukoliko su umiveni suzama potpunog i iskrenog pokajanja.

Čednost u porodičnom sosloviju treba i može, dakle, da postane početak spasenja i stvaralačkog preobraženja.

Stoga je savršeno jasno da put čednosti i bezbračnosti, s jedne strane, i put porodičnog života, s druge strane, služe našem spasenju. Oba daju prostor stvaralačkim silama koje su založene u čednosti. Jedno je potrebno - da se čvrsto drži kormilo i upravlja čamcem života prema istini i lepoti. U tom nošenju životnog krsta, u kojem se jedino i srećemo sa realnošću života, stoji stvaralački zadatak svakoga ponaosob i otvara se put do konačnog cilja, kako pojedinca, tako i zajednice.

Tajna porodice, kako je vidi Sveti Apostol Pavle, jeste upravo tajna duhovnog širenja koje počinje iz samih nedara porodičnog zagrljaja. Svakako da najdublje značenje ima bračno usavršavanje u dobru, kao i radanje dece ukoliko je blagoslovom Božjim dato. Deca ne samo da sobom donose radost već i bude osećanje "potpunosti", koja se tako jasno ispoljava kada supružnici postaju roditelji. Rođenje dece u porodici je istinsko "realno ulaženje u sferu beskonačnog bića". Od pokolenja do pokolenja, od roditelja do dece, kojima predstoji da u svoje vreme, takode, postanu roditelji, proteže se neprekidno jedinstvo čovečanstva.

Živo svedočenje, živo pojavljivanje one beskrajnosti koja se do preobražaja kosmosa u Drugom dolasku Spasitelja razotkriva u poretku vremena, tj. u smeni jednih pokolenja drugim, jeste porodica. Ovaj ulazak u realnu beskonačnost koja je darovana čovečanstvu, proživljava svaki čovek i svako biće, prolazeći kroz taj stadijum života. Ali upravo zbog toga što je ovo beskrajnost na Zemlji, ona nas približava drugoj beskonačnosti, onom apsolutnom životu, čijom svetlošću teži i sam svet - Svetoj Trojici. Kroz porodicu i tajnu koju ona nosi sobom može se približiti i tajni Svete Trojice, tajni Trojične Ličnosti, bića Božijeg koje je u isto vreme Jedinstvo. Baš u tom smislu se i govori da je porodica mala crkva, jer je u njoj prisutan Bog. Tada porodica postaje ćelija crkvenog organizma, ćelija Hristovog tela. Zato se i u zdravoj porodici ispunjenoj svetim životom raseveta u čoveku njegova duhovna strana kao njegova "domaća crkva", i tada porodica živi blagodatnom snagom koju joj je podario Bog. Ovde je uzgred potrebno primetiti da bez obzira na stalne teškoće koje se pojavljuju u porodici zbog spoljnjih uslova, Crkva ne ponavlja za iste supružnike Svetu Tajnu braka kao što ponavlja Svetu Tajnu ispovesti i pričešća. Blagodat koja se daruje u braku ne može biti nikada iscrpena, ona uvek prebiva u porodici i sa porodicom. Miomiris takve hrišćanske porodice i njena nepobediva duhovna snaga sijaju ne samo unutar porodice, već izlaze i van njenih granica. Oni kojima nije dato da imaju svoju porodicu duhovno se obasjavaju drugim porodicama, i baš u tome se vidi i doživljava sva veličina njihova.

Ako tvrdimo da brak u sebi sadrži tri osobine: biološku, socijalnu i duhovnu, u zajedništvu kakvog ga prožima blagodat Božija, odjednom postaje sve celovito, jer nema izdvojenosti ni telesne, ni socijalne niti duhovne. Ovde je jedno sa drugim povezano jednom unutrašnjom i duhovnom vezom. Zato se i svaka tegoba i bol istom snagom prenose sa jednog na drugo. Primera radi, u svakom pogledu svi se troše i nikome ne pada na pamet da meri da li neko više ili manje sebe tome predaje.

Šta može biti jače i snažnije od ljubavi oca, majke i deteta kao trojičnog utemeljenja sveta. Ali u jednom momentu preovladava nešto snažnije i odlučnije u jednom biću: "Ostaviće čovek oca i majku i privoleće se ženi." Ulazeći u novi život kroz brak, zbližavaju se dva pola. Zašto? Odgovor je da jedino u porodici postoje ogromna moć i stvaralačka snaga koja unosi i pokreće smisao našeg života. Kada ne bi bilo te vrste zbližavanja, ne bi bilo rađanja dece ili ako bi i bilo rađanja, ne bi deca dolazila na svet kroz zajednicu kao svetu ustanovu. Time bi izostala i Božija blagodat, odnosno sav harmonični poredak i njegova svetost. Obrazovanje porodice iznad socijalnih dimenzija, kao i rađanje dece, s jedne strane, i sva duhovna sadržajnost i snaga zajedničkog života muža i žene, s druge strane, omogućavaju nam da u porodici kao domaćoj Crkvi u potpunosti doživimo početak svetlosti stvaralaštva, istine i života.

Porodica je idealan tip i u strukturi socijalnog vaspitanja. Po prirodi stvari, vaspitanje u porodici je jerarhijskog tipa vezano dubokom vezom emotivnosti, krvnosti, i povrh svega, već konstatovanog - duhovnosti. Zar može uistinu bilo šta zameniti materinsku ljubav prema svome detetu? Takav je otprilike odnos porodičnog vaspitanja prema bilo kom drugom vidu vaspitanja. Sama škola, ma koliko se trudili i u naučnim okvirima dokazivali, pokazivali i dolazili do određenih saznanja, ne može detetu zameniti roditeljski dom i povesti ga bolje i uspešnije idealima vaspitanja. Drugim rečima, škola stoji između "haosa" i života, sa jedne strane, i porodice, sa druge strane, uzimajući upravo elemente domaćeg vaspitanja i uvodi ih u mukotrpan proces vaspitanja u nastavnoj praksi.²

Uloga porodice u vaspitanju je zato ogromna i nezamenjiva; bez nje se ne može govoriti o vaspitaniku. Kako u pedagoškom, tako i u bogoslovskom poimanju porodica, budući da je božanskog porekla, prednjači ispred svih drugih vaspitnih institucija. Zato se za porodicu i kaže da je predvorje Carstva nebeskoga i mala domaća Crkva. Tako porodicu i brak prepoznamo kao istinski put uckovljenja sabornog života i njegov hod ka savršenstvu. Ispravnim shvatanjem bračne zajednice i principima njene

² Dr Jordan ILIĆ, *O religijskom vaspitanju u porodici*, Bogoslovlje, Beograd, 1932., str. 359.

egzistencije čovek se udaljava od prizemljivosti i veže se za “nebo”. Zato će Sv. Grigorije Palama reći: “Ja ljudskim napredovanjem nazivam onoga koji je daleko otišao od čovečnosti a sve više se približava bogočovečnosti.”

FAMILY AND PROCREATION IN ORTHODOX THEOLOGY

Summary

The position and role of family in contemporary society, as well as throughout history, imply an inevitable return to its basic formula: that it is a communion of two people of different sexes united by God’s blessing into one spiritual being, but preserving further on their separate identities. One of the bases of human life in the family communion is its religious foundation. Without that dimension it is difficult to understand the meaning of family, and for that very reason it is no wonder that in the times of spiritual poverty and God-denials the meaning of marriage and its institution has often been questioned.

The Christian relation to marriage is based on the understanding that marriage is of divine nature, and not an accidental link of opposite sexes. Importance, obligation and strength of matrimonial unity must last all life long. Christian practice of marriage is based only on sincere commitment to God, which is requited by God’s grace to spouses, and this commitment was (and has remained thus so far) the only strength and power that can replace law by love, so that it can restrain natural instincts in the best way and make them softened, ennobled and directed towards other objectives: towards the spiritual-psychical love of the spouse, Christian education of children, and promotion of moral attitudes and marriage culture.

While opting for, understanding and accepting Orthodox-Christian way of life there are only two ways or choices - the way of purity and chastity in a monastic vow, and the way of chastity within the family. In this, as well as in every other sacrament, one brings one’s family life into the Church, in order to include it in the ecclesial way of existence by which the Church makes human nature immortal. Marriage is not merely a mutual relationship and not just mutual acquaintance that does not reach farther than natural loving strength. The spousal relationship and understanding in the Sacrament of Marriage becomes an ecclesial event being realized not according to nature, but through the Church. We observe here a dynamic transformation of a natural sexual instinct, in the same way as the Church forever takes the marital community/union as God’s grace, as a gift of personal freedom and uniqueness.